

Ανάπτυξη Καινοτόμων Μεθόδων Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών 6ο Ενημερωτικό Δελτίο

ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ARTiT

Τη Δευτέρα, 29 Οκτωβρίου πραγματοποιήθηκε εκδήλωση όπου παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα του προγράμματος **ARTiT**. Παρευρέθησαν περισσότεροι από 280 συμμετέχοντες από όλο το φάσμα της εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μας. Τις εργασίες άνοιξε με χαιρετισμό της Γενικής Γραμματέως Δια Βίου Μάθησης Ελένης Καρατζόλα, η σύμβουλος κα Καλλιόπη Κύρδη. Οι συμμετέχοντες είχαν επιπλέον την ευκαιρία να προμηθευτούν ένα αντίγραφο της μεθοδολογίας. Αυτό το τεύχος του ενημερωτικού δελτίου του ARTiT είναι αφιερωμένο στο

συνέδριο. Οι αναλυτικές παρουσιάσεις του συνεδρίου έχουν αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του ARTiT: www.artit.eu

Στην αρχή ήταν .. η Έρευνα!

ARTiT: Εμπειρική έρευνα ανάλυσης εκπαιδευτικών αναγκών και στάσεων των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων, Leif Emil Hansen, Πανεπιστήμιο Roskilde University, Δανία

Για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στην ανάπτυξη της Μεθοδολογίας του ARTiT έχοντας μια σταθερή βάση γνώσεων ξεκινήσαμε καταρχάς με μια εμπειρική έρευνα σε σχέση με: τις εμπειρίες των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων, τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, τις στάσεις τους σε σχέση με την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων. Διερευνήσαμε επίσης τις βασικές γνώσεις και πρακτικές των εκπαιδευτών στις 4 χώρες σχετικά με το θέμα μας. Η έρευνα έγινε με ποικίλες μεθόδους και με

ποικιλία στοιχείων σχετικά με την ηλικία, το φύλο, το θέμα, τους εκπαιδευόμενους, το επίπεδο, τον τομέα (τυπική ή μη τυπική εκπαίδευση, ΜΚΟ κ.λπ.) καθώς και γεωγραφική τοποθέτηση - απευθυνθήκαμε σε 30 minimum εκπαιδευτές και 30 εκπαιδευόμενους σε κάθε μία από τις συμμετέχουσες χώρες.

Ρωτήσαμε τους εκπαιδευτές αν χρησιμοποιούν την παρατήρηση έργων τέχνης στην εκπαιδευτική τους πράξη, και αν ναι, πόσο συχνά, για ποιο θέμα, ποια είναι τα μαθησιακά αποτελέσματα, ποια είναι τα κίνητρα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν δουλεύοντας με την Τέχνη, πώς αυτοπροσδιορίζουν την ικανότητα τους για αυτού του τύπου την εργασία; Τέλος, αν θεωρούν ότι είναι ρεαλιστικό /ουσιαστικό το να χρησιμοποιήσουν αυτή τη μέθοδο για την ανάπτυξη της δημιουργικής και κριτικής σκέψης των εκπαιδευομένων.

Ρωτήσαμε τους εκπαιδευόμενους τα παρακάτω: Έχετε συναντήσει ποτέ αυτή τη μέθοδο (συστηματική παρατήρηση έργων τέχνης) στην εκπαίδευσή σας; Αν ναι, με ποιον τρόπο; κ.λ.π. Τι πιστεύετε/πώς νοιώθετε σχετικά με αυτή; πώς την αξιολογείτε; Και τέλος, σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι εκπαιδευτές είναι ικανοί να εργαστούν σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο;

Μπορούμε να παρουσιάσουμε τα παρακάτω γενικά συμπεράσματα (για αναλυτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων τόσο των εθνικών ερευνών όσο και της συγκριτικής μελέτης, παρακαλώ επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του έργου www.artit.eu)

ΕΛΛΑΔΑ: Διαπιστώθηκε ότι στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια έχει παρουσιαστεί αυξημένο ενδιαφέρον για το θέμα της παρατήρησης έργων τέχνης στην εκπαίδευση, με στόχο την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της κριτικής σκέψης.

ΔΑΝΙΑ: Η Τέχνη είναι ένα δομικό μέρος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στον τομέα όμως της εκπαίδευσης ενηλίκων, η τέχνη χρησιμοποιείται στην προοπτική της παραγωγής τέχνης – και ταυτόχρονα είναι πολύ πλατιά ενσωματωμένη στην ανώτερη εκπαίδευση ως μέρος της διδασκαλίας για παράδειγμα της Ιστορίας και της λογοτεχνίας.

ΡΟΥΜΑΝΙΑ: Υπάρχουν μελέτες με σχέση με το ψυχολογικό προφίλ του καλλιτέχνη και τις ικανότητες, καθώς και έρευνες σε σχέση με τους παράγοντες που εμποδίζουν την δημιουργικότητα των ενηλίκων, πάρα πολλά ακόμη ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με την ατομική και ομαδική δημιουργικότητα και πώς αυτή μπορεί να ενισχυθεί. Πρόσφατα στη Ρουμανία έχει αναπτυχθεί το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον σε σχέση με την εκπαίδευση ενηλίκων μέσω της τέχνης (δείτε επίσης *Ezechil, L. et al: Innovative Methods in Adult Education. Art as a Pedagogical Tool, Editura Paralela, 2011*).

ΣΟΥΗΔΙΑ: Οι εκπαιδευτικές μέθοδοι που αξιοποιούν την αισθητική εμπειρία και την τέχνη δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς στους κύκλους μάθησης (μη τυπική λαϊκή επιμόρφωση). Όμως περίπου 40% των συντονιστών των κύκλων μάθησης χρησιμοποιούν τέχνη στην εκπαίδευση. Ενώ όσοι δεν χρησιμοποιούν τέχνη, νιώθουν ότι αυτό συμβαίνει γιατί δεν έχουν τα κατάλληλα προσόντα.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει γενικά μια θετική προδιάθεση ανάμεσα στους εκπαιδευτές ενηλίκων για την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των στάσεων των εκπαιδευομένων δίνουν μια πιο πολύπλοκη εικόνα. Υπάρχει έλλειψη μιας σαφούς και καινοτόμου μεθοδολογίας για την αξιοποίηση της τέχνης και ταυτόχρονα έντονη ανάγκη εκπαίδευσης των εκπαιδευτών σε αυτό τον τομέα. Επιπλέον δεν υπάρχει μια συγκροτημένη σχετική βιβλιογραφία εστιασμένη ειδικά στην εκπαίδευση ενηλίκων. Τέλος υπάρχει ανάγκη να αναπτυχθεί μια απλή μεθοδολογία με πειραματική προσέγγιση.

Η Ελληνική Περίπτωση, Θανάσης Καραλής, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η παρουσίαση αφορά τα αποτελέσματα του ελληνικού μέρους της έρευνας του προγράμματος ARTiT. Η έρευνα σε εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους, με χρήση ποιοτικών τεχνικών, ανέδειξε τα ακόλουθα:

Τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα σχετικά με τους εκπαιδευτές είναι αυτά που σχετίζονται με τις στάσεις τους έναντι της χρήσης μεθόδων που βασίζονται στην παρατήρηση της τέχνης, ενώ η πλειοψηφία αυτών θεωρεί τη χρήση τέτοιων μεθόδων αποτελεσματική με την έννοια της επίτευξης των εκπαιδευτικών στόχων. Ένα μεγάλο ποσοστό εκπαιδευτών φαίνεται να είναι εξοικειωμένο με μεθόδους που δεν περιορίζονται στη δημιουργία τέχνης αλλά που ενσωματώνουν ένα καινοτόμο και δημιουργικό πλαίσιο χρησιμοποιώντας συστηματική παρατήρηση και ανάλυση έργων τέχνης. Πιθανά εμπόδια από τη χρήση μεθόδων που βασίζονται στην παρατήρηση της τέχνης μπορεί να είναι η έλλειψη εξοικείωσης των εκπαιδευόμενων με την τέχνη, οι δυσκολίες εύρεσης των κατάλληλων έργων τέχνης και η έλλειψη δεξιοτήτων των εκπαιδευτών. Αρκετοί εκπαιδευτές θεωρούν ότι έχουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, τα κατάλληλα προσόντα για τη χρήση μεθόδων που βασίζονται στην παρατήρηση της τέχνης και εμφανίζονται πολύ θετικοί στην ενσωμάτωση τέτοιων δραστηριοτήτων στα προγράμματά τους.

Οι εκπαιδευόμενοι φαίνεται να είναι πολύ θετικοί στη χρήση μεθόδων που βασίζονται στην παρατήρηση της τέχνης, δίνοντας έμφαση στα κίνητρα για συμμετοχή, προωθώντας τόσο την κριτική σκέψη όσο και τη δημιουργικότητα και

την ανάπτυξη των δεξιοτήτων παρατήρησης. Τα πιθανά εμπόδια για αυτή την ομάδα είναι σχεδόν παρόμοια με αυτά των εκπαιδευτών, ενώ τα πιθανά οφέλη περιλαμβάνουν, εκτός από τα προαναφερθέντα, την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και τη δημιουργία ενός πιο ελκυστικού μαθησιακού περιβάλλοντος.

Συμπερασματικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι, για την περίπτωση της Ελλάδας τα τελευταία πέντε χρόνια καταγράφεται μια αξιοσημείωτη κίνηση σχετικά με τη χρήση μεθόδων που βασίζονται στην παρατήρηση της τέχνης, ίσως όχι στο κεντρικό ρεύμα αλλά επιδρώντας σε πολλούς τομείς της εκπαίδευσης ενηλίκων και της κατάρτισης.

Συμπεράσματα από την εμπειρία του ARTiT, Liliana Ezechil, Πανεπιστήμιο Pitesti, Ρουμανία

Στο πλαίσιο του ARTiT η ομάδα μας διαπίστωσε ότι:

- ▶ Είχαμε την ευκαιρία να πραγματοποιήσουμε μια βιβλιογραφική έρευνα για την αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία γενικά και ειδικότερα στην εκπαίδευση ενηλίκων.
- ▶ Συμμετείχαμε σε μια πολύ απαιτητική εμπειρία καταγραφής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο στο θέμα της εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη.

- ▶ Δημιουργήσαμε μια εθνική έρευνα για τις στάσεις και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτών ενηλίκων στο θέμα της αξιοποίησης της τέχνης στη διδασκαλία.
- ▶ Προχωρήσαμε με ενθουσιασμό στη δημιουργία ενός μη αναμενόμενου αποτελέσματος – τη συγγραφή ενός βιβλίου στα Ρουμάνικα και Αγγλικά με τον τίτλο: Καινοτόμες Μέθοδοι στην Εκπαίδευση Ενηλίκων: Η Τέχνη ως Παιδαγωγικό Εργαλείο.

Μέσα από αυτή την εμπειρία μάθαμε:

► Μερικές φορές εκπλήσσεσαι ανακαλύπτοντας πολύ σημαντικά πράγματα για τον πολιτισμό και τη χώρα σου όχι ζώντας σε αυτή αλλά δουλεύοντας σε ένα διεθνές Ευρωπαϊκό πρό-

γραμμα.

- Η προσαρμογή μιας εκπαιδευτικής μεθοδολογίας σε διαφορετικά εθνικά περιβάλλοντα είναι μια πρόκληση που οδηγεί σε ενδιαφέρουσες τεχνικές και παιδαγωγικές διαπιστώσεις.
- Οι καλύτερες εκπαιδευτικές πρακτικές αναδεικνύονται εντονότερα όταν δουλεύεις σε διεθνές περιβάλλον.

- Η χρήση της τέχνης ως εκπαιδευτικό εργαλείο μπορεί να επιδράσει πολύ ουσιαστικά στη βελτίωση της διδασκαλίας.
- Η εργασία σε πολυπολιτισμικές ομάδες είναι πολύ ενδιαφέρουσα αλλά επίσης απαιτεί να έχεις – ως άτομο – μεγάλο βαθμό ευελιξίας και προσαρμοστικότητας στη συμπεριφορά των άλλων.

Και μια επιθυμία, ελπίζω να συνεχίσουμε τη συνεργασία μας και στο μέλλον!

Συμπεράσματα από την εμπειρία του ARTiT, Kirsten Kampp, VUKFYN, Δανία

Στη διάρκεια του ARTiT προσπαθήσαμε να συνδέσουμε τη μεθοδολογία μας με την καθημερινή εκπαιδευτική μας πράξη. Αυτή η προσπάθεια είχε θετικά αποτελέσματα και επηρέασε γενικά την δουλειά μας. Ταυτόχρονα προσπαθήσαμε να προχωρήσουμε λίγο βαθύτερα στη διαδικασία.

Θα προσπαθήσω να μοιραστώ μαζί σας μερικά παραδείγματα από μια τάξη αγγλικών – επίπεδο E και κάποια από τα αποτελέσματα της τελευταίας μας αξιολόγησης στο εθνικό δίκτυο των εκπαιδευτών του ARTiT.

Επειδή πιστεύαμε ότι στη διάρκεια του ARTiT οι εκπαιδευτές θα βίωναν μια μετασχηματιστική

εμπειρία, ως επιστημονική ομάδα θέσαμε τα παρακάτω κριτήρια για την επιλογή των εκπαιδευτών ενηλίκων που θα συμμετείχαν στην πιλοτική φάση του προγράμματος:

«Ο εκπαιδευτής του ARTiT δεν χρειάζεται να έχει ειδικές γνώσεις σχετικά με την τέχνη, αλλά θα πρέπει να μπορεί να στοχαστεί επάνω στην εκπαιδευτική διεργασία ολιστικά, καθώς και επάνω στις δικές του στάσεις και στερεοτυπικές απόψεις.»

Πιστεύω ότι όλοι οι Δανοί εκπαιδευτές θεώρησαν αυτό το κριτήριο ως βασικό, καθώς η μεθοδολογία του ARTiT δεν είναι εύκολη, αφού ο κάθε συμμετέχων έρχεται αντιμέτωπος με τις παραδεδομένες απόψεις του και στην προσπάθεια να τις ξεπεράσει μπορεί «να πληγωθεί».

Παρακολουθώντας την ταινία της πιλοτικής εφαρμογής της Pia Gormsen στο University College South, Δανία, προέκυψαν διάφορες σκέψεις σε σχέση με τη στάση του εκπαιδευτή που εφαρμόζει τη μεθοδολογία του ARTiT: Παρατήρησα ότι για να πετύχει η εφαρμογή της μεθοδολογίας θα πρέπει ο εκπαιδευτής να έχει μια ταπεινή, ευαίσθητη και βασισμένη στο σεβασμό προσέγγιση. Μια προσέγγιση που θα του επιτρέπει να είναι ανοιχτός και με υπομονή να αφήνει τους εκπαιδευόμενους να ερμηνεύσουν το έργο τέχνης υποβοηθούμενοι από το κριτικό ερώτημα.

Όμως, νομίζω ότι η μεθοδολογία του ARTiT μπορεί να προχωρήσει παραπέρα. Χρησιμοποίησα στην τάξη μου για το θέμα των «διαπολιτισμικών σχέσεων» το ποίημα (από το υλικό του ARTiT) «A Bedtime Story», της Mitsuye Yamada. Εδώ σκέφτηκα να προτείνω μια παραλλαγή του κριτικού ερωτήματος με στόχο να προχωρήσουμε σε μεγαλύτερο βάθος ανάλυσης. Ξεκίνησα το μάθημα με την ερώτηση «Γιατί πρέπει να μαθαίνουμε για τους άλλους;» και τελείωσα με την ερώτηση «Ποιος είναι ο 'άλλος' μέσα στο ποίημα;».

Κάποιοι από τους εκπαιδευόμενους μου είπαν για παράδειγμα:

«Είναι εύκολο να περιγράψεις τη διαφορετικότητα, τον Άλλο. Είναι οι άλλοι λαοί, το διαφορετικό χρώμα δέρματος, οι άλλοι πολιτισμοί.», *Mathias*

«Είναι δύσκολο να περιγράψεις τη διαφορετικότητα, τον Άλλο. Γίνομαι αμυντικός όταν συναντώ αστέγους στο δρόμο.», *Daniel*

«Η διαφορετικότητα, ο Άλλος είναι όλοι οι άλλοι. Δεν είμαι αυτοί, γι αυτούς εγώ είμαι ο άλλος, οπότε κι εγώ είμαι μέρος της διαφορετικότητας.», *Pernille, Nicolai*

Πιστεύω ότι σε αυτή τη διαδικασία είναι δυνατό να προσεγγίσεις το ποίημα αλλάζοντας την οπτική γωνία από την οποία παρακολουθείς τη δράση και τους χαρακτήρες. Έτσι ως πρόχειρο παράδειγμα και χρησιμοποιώντας το ίδιο μέσο (ποίημα) ζήτησα από τους μαθητές να γράψουν ένα ποίημα, παίρνοντας το ρόλο κάποιου από το χωριό του ποιήματος της Yamada. Παραθέτω κάποια παραδείγματα από το *Mathias, Jeana and Niclas*:

One late night
I had a fight
it was my cat
it took my hat
it broke my hat
I was sad

It was my favorite hat

Later on someone knocked at the door
I opened, it was a woman, she was poor
She asked if she could get inside the warm
I looked at her, no, I said calm

I said, I was sorry
and closed the door in a hurry

I went to my bed

And dreamed about a man named Ted

Οι εκπαιδευτές στη Δανία είναι ενθουσιασμένοι με τη μέθοδο. Στην τελευταία μας συνάντηση, στις 12 Σεπτεμβρίου, οι εκπαιδευτές είπαν ότι βρήκαν ότι η τέχνη δίνει εξαιρετικές δυνατότητες για διδασκαλία και δημιουργεί διαφωτιστικές εμπειρίες για τους εκπαιδευόμενους. Είναι μια εντελώς διαφορετική γλώσσα, απευθύνεται στις αισθήσεις και εγγράφεται βαθύτερα στη μνήμη των εκπαιδευομένων.

Οι εικόνες δίνουν τη δυνατότητα για νέες ερμηνείες και συνδέσεις, αν κάποιος δώσει χρόνο για σκέψη. Ένα επιπλέον αποτέλεσμα είναι ότι ενδυναμώνεται η ενεργή συμμετοχή και η κοινωνική μάθηση. Οι μαθητές νοιώθουν ότι η γνώση είναι ατελείωτη, ότι έχει μια υποκειμενική διάσταση και ότι προϋποθέτει την κριτική σκέψη. Οι εκπαιδευτές από την άλλη εξελίχθηκαν αισθητά στον τρόπο που θέτουν ουσιαστικές ερωτήσεις για την επίτευξη της μάθησης.

Στο μουσείο του Faaborg, μόλις ολοκληρώσαμε ένα εθνικό πρόγραμμα, το INTRFACE, για τον αρχιτέκτονα Carl Petersen's και τις επιρροές του από την αισθητική του Αριστοτέλη.

Βλέπουμε πάρα πολλές δυνατότητες για τη συνεχή ανάπτυξη του ARTiT και τη συνεργασία μουσείων, πανεπιστημίων, όλου του φάσματος της εκπαίδευσης ενηλίκων (τυπικής και μη). Γιατί όπως είπε και ο Αριστοτέλης,

Η τέχνη είναι μια θεραπευτική και πολιτική μαθησιακή εμπειρία.

Το μέλλον του ARTiT, Peter Warner, ABF, Σουηδία

Στην τελική φάση του ARTiT, στο ABF (Σουηδία), έχουμε εστιάσει κυρίως στη διάδοση των αποτελεσμάτων. Κύριος στόχος μας είναι να εξασφαλίσουμε την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού καλά ενημερωμένων ανθρώπων σχετικά με το πρόγραμμα, ώστε να μπορέσουν να διαδώσουν την αξιοποίηση της μεθοδολογίας τους ARTiT σε διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και στην συνεχιζόμενη εκπαίδευση εκπαιδευτών. Επίσης εργαζόμαστε στην προσαρμογή της μεθοδολογίας στο χώρο και τις ιδιαιτερότητες της λαϊκής επιμόρφωσης.

Σχόλια επάνω στη μεθοδολογία του ARTiT, Helene Illeris, Πανεπιστήμιο Agder, Νορβηγία

Σας ευχαριστώ πολύ για την πρόσκληση. Είμαι περήφανη που μου ζητήθηκε να συνεισφέρω στο ARTiT, γιατί πιστεύω ότι είναι ένα πολύ ουσιαστικό και σημαντικό πρόγραμμα τόσο για την εκπαίδευση ενηλίκων όσο και για τον δικό μου τομέα: την εκπαίδευση επάνω στις εικαστικές τέχνες.

Η επαγγελματική μου πορεία ξεκίνησε από τον καλλιτεχνικό χώρο και κατέληξα ερευνήτρια της εκπαίδευσης. Πήρα το μεταπτυχιακό μου από την Royal Danish Academy of Fine Arts το 1994 και ξεκίνησα το Διδακτορικό μου στην εκπαίδευση στην τέχνη το 1996. Ολοκληρώνοντας το διδακτορικό μου το 2002 το βασικό ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάστηκε στις εικαστικές τέχνες στην

εκπαίδευση και στον τρόπο που οι μαθητές αντιμετωπίζουν τη σύγχρονη τέχνη όταν επισκέπτονται μουσεία και γκαλερί.

Επέλεξα να εσιτιάσω την κριτική προσέγγιση μου στο ARTiT σε 5 θέματα σχετικά με τη μεθοδολογία που αναπτύχθηκε, τα οποία θα σας παρουσιάσω στη συνέχεια:

- *Κριτική και δημιουργική σκέψη επικεντρωμένη επάνω σε ένα θέμα*
- *Αισθητική εμπειρία και εκπαίδευση μέσω της τέχνης*
- *Επιλογή και προσέγγιση των έργων τέχνης*
- *Εμπειρία – ανάλυση των έργων τέχνης*
- *Σκέψεις σχετικά με τις μαθησιακές διαδικασίες και τελικές υποθέσεις.*

1. *Κριτική και δημιουργική σκέψη επικεντρωμένη επάνω σε ένα θέμα*

Η επιλογή των κατάλληλων θεμάτων που θα αναλυθούν μέσα από έργα τέχνης είναι το σημείο εκκίνησης της μεθοδολογίας του ARTiT. Αυτή η προσέγγιση μου θυμίζει αυτό που στην κριτική σκανδιναβική εκπαίδευση με βάση την τέχνη ορίζεται ως 'theme-based art education'. Αυτή η μεθοδολογία ξεκίνησε στη δεκαετία του '70 ως μια κριτική πρόκληση στο ρεύμα της εξατομικευμένης παιδο-κεντρικής 'δημιουργικής έκφρασης εκπαίδευσης στην τέχνη των 50 – 60.

Κατά τη γνώμη μου η βασισμένη στην τέχνη εκπαίδευση, η οποία όμως είναι επικεντρωμένη στο θέμα, είναι σήμερα περισσότερο αναγκαία από την δημιουργική εκπαίδευση στην τέχνη αλλά και από την παραδοσιακή φορμαλιστική εκπαίδευση στην τέχνη, που βασίζεται στην ιστορία της τέχνης, τη θεωρία της τέχνης, τις τεχνικές κ.λ.π., κυρίως γιατί αναπτύσσει την κριτική σκέψη, τη συνεργασία και την ενδυνάμωση. Το πιο ευάλωτο σημείο αυτής της προσέγγισης, που έχει δεχτεί κριτική από πολλούς Δανούς ερευνητές, είναι ότι ο δάσκαλος μπορεί να έχει πολύ ισχυρές απόψεις σχετικά με το σωστό είδος των θεμάτων που πρέπει να προσεγγιστούν. Αυτή η αδυναμία διαφαίνεται αμυδρά και στη μεθοδολογία του ARTiT π.χ όταν αναφέρεται ότι «ο εκπαιδευτής συντονίζει τη συζήτηση με στόχο να κατανοήσουν οι συμμετέχοντες ότι διαπραγματεύονται ένα αποπροσανατολιστικό δίλημμα».

Γι' αυτό θεωρώ πολύ σημαντική την αναφορά στη μεθοδολογία ότι «τα έργα τέχνης μπορούν να αξιοποιηθούν για το σπάσιμο του πάγου», γιατί με αυτό τον τρόπο μπορεί να ανοίξει μια διαδικασία επιλογής θεμάτων, με ένα τρόπο ο οποίος δεν είναι μόνο εγκεφαλικός αλλά βασίζεται στη γοητεία και την αισθητική απόλαυση των ίδιων των έργων τέχνης.

2. Αισθητική εμπειρία και εκπαίδευση μέσω της τέχνης

Στη δική μου αντίληψη οι έννοιες, «εκπαίδευση μέσα από την τέχνη» και «αισθητική εμπειρία» δεν είναι το ίδιο πράγμα. Συμφωνώντας με τον Dewey, πιστεύω ότι η *αισθητική εμπειρία*, είναι μια ζωντανή, σωματική και αισθητηριακή εμπειρία που μπορεί να έχει κάποιος σε πολλές διαφορετικές καταστάσεις, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν αναγκαστικά την αποδοχή ή την παραγωγή «καλών τεχνών». Ο «αισθητικός τρόπος συσχέτισης με την πραγματικότητα», εστιάζοντας στις αισθήσεις, μπορεί να υιοθετηθεί σχεδόν σε κάθε κατάσταση και με τα περισσότερα αντικείμενα τα οποία αντιλαμβανόμαστε και με τα οποία αλληλεπιδρούμε. Όμως είναι φανερό ότι τα έργα τέχνης στο απομονωμένο περιβάλλον το οποίο συνήθως τα «συναντάμε» (μουσεία, κινηματογράφος, συναυλιακά κέντρα, θέατρα) διευκολύνουν την εστίαση της αισθητικής αντίληψης για όσους νοιώθουν άνετα με το είδος.

Η *εκπαίδευση μέσα από την τέχνη* είναι ένα συγκεκριμένο ρεύμα της εκπαίδευσης στην τέχνη. Εισήχθη ως έννοια από το διάσημο βιβλίο του Herbert Read's με τον ομώνυμο τίτλο το 1943, ο οποίος επηρεάστηκε από την ευρωπαϊκή ιδεαλιστική παράδοση, κυρίως από το έργο του Schiller «Επιστολές για την Αισθητική Εκπαίδευση του Ανθρώπου» (1794) και από την ψυχανάλυση και την αναλυτική ψυχολογία. Η φιλοδοξία του Read ήταν να χρησιμοποιήσει την τέχνη με στόχο την ανάπτυξη μιας πλήρως ισορροπημένης προσωπικότητας. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε στις παιδικές ζωγραφιές και πίστευε ότι όταν αν τα παιδιά αφήνονταν ελεύθερα να εκφράσουν την αυθεντική τους προσωπικότητα μέσω της ζωγραφικής, θα ανέπτυσαν ικανότητες αντίστασης στην καταπίεση και έτσι θα απελευθερωνόταν από τις νευρώσεις που είχαν οδηγήσει τις παρούσες γενιές στον πόλεμο.

Στη σύγχρονη πραγματικότητα της εκπαίδευσης ενηλίκων, πιστεύω ότι ο κύριος στόχος της εκπαίδευσης μέσω της τέχνης θα έπρεπε να είναι η *ενδυνάμωση* (αυξημένη ικανότητα για κοινή διεκδίκηση ίσως ευκαιριών και ποιότητας ζωής για όλους) μέσω της αισθητικής εμπειρίας και του στοχασμού επάνω στο θέμα της πολυπλοκότητας και του βάθους που έχουν οι σχέσεις του ατόμου με τα κοινωνικά θέματα. Δεν συνδέω τόσο την ενδυνάμωση με τη χειραφέτηση από τις προκαταλήψεις, όσο με μια βαθύτερη και πιο ουσιαστική κατανόηση του πώς οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα λειτουργούν και γιατί οι άνθρωποι τα υιοθετούν.

Γι αυτό, εμπνευσμένη από μετα-στρουκτουραλιστές θεωρητικούς όπως ο Jacques Ranciere και ο Gilles Deleuze, πιστεύω πως ένας σημαντικός στόχος της εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη, στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, είναι να κατακτήσουν μια βαθιά γνώση της «αισθητικής» (γούστο, συνήθεια, ενσωμάτωση, γοητεία, ευχαρίστηση) και της εμπλοκής της στις κοινωνικές συγκρούσεις και στα πολιτικά ζητήματα, ώστε να διευκολυνθούν οι μετασηματιστικές διεργασίες μάθησης π.χ. με την υιοθέτηση διαφορετικών ρόλων και θέσεων.

3. Επιλογή και προσέγγιση των έργων τέχνης

Κατάλαβα ότι οι συμμετέχοντες στο ARTiT προβληματίστηκαν έντονα σχετικά με το ποια έργα τέχνης θα ήταν τα πλέον κατάλληλα για συγκεκριμένες εκπαιδευτικές καταστάσεις. Ειλικρινά, δεν πιστεύω ότι είναι σημαντικό για ένα κριτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα σαν αυτό να διαμορφώσει ένα ολοκληρωμένο και ιδεαλιστικό ορισμό της Τέχνης. Τα προγράμματα στα οποία εργάστηκα με νέους, έδειξαν ότι μια ρεαλιστική προσέγγιση στην οποία τα έργα τέχνης (ή άλλες μορφές ελκυστικών, αισθησιακών και πολύπλοκων αντικειμένων - εικόνες / αντικείμενα / προϊόντα) έχουν επιλέγει από το δάσκαλο σε συνεργασία με τους μαθητές σύμφωνα με το σκοπό τους μαθήματος/project, είναι περισσότερο ικανοποιητικά για όλους τους συμμετέχοντες, από μια βαθιά συζήτηση στην ίδια την έννοια της τέχνης.

Ένας καλός τρόπος είναι, όπως προτείνει και η μεθοδολογία του ARTiT, «να προτείνει ο εκπαιδευτής μια ποικιλία έργων τέχνης και οι εκπαιδευόμενοι να επιλέξουν» – ειδικά όταν ο εκπαιδευτής εξηγεί τους λόγους της επιλογής του. Λόγοι που μπορεί επίσης να σχετίζονται όχι μόνο με την «καταλληλότητα» σε

σχέση με το επιλεγμένο θέμα, αλλά και με προσωπικές αισθητικές εμπειρίες. Τα έργα τέχνης δεν θα πρέπει ποτέ να καταλήξουν σε απλές «απεικονίσεις» ενός προβλήματος!

Θα ήθελα επιπλέον να προτείνω να δοθεί περισσότερη έμφαση στην πιθανότητα να βιωθούν τα έργα τέχνης «πραγματικά» (στο σινεμά, στο μουσείο, στην αίθουσα συναυλιών, στο θέατρο). Οι αναπαραστάσεις (συχνά αλλά όχι πάντα) έχουν λιγότερη αισθητική γοητεία από τα γνήσια έργα.

4. Εμπειρία – ανάλυση των έργων τέχνης

Οι μέθοδοι για την «ανάλυση των έργων τέχνης» που αναπτύχθηκαν από το ARTiT για τις διαφορετικές μορφές τέχνης είναι ουσιαστικές και καλά σχεδιασμένες. Η έμπνευση και χρήση της μεθόδου του Perkins «*The Intelligent Eye*» διασφαλίζει ότι τα έργα τέχνης μελετώνται από διαφορετικές γωνίες, συμπεριλαμβάνοντας τόσο την εμπειρική ανάλυση και την προσωπική εμπειρία όσο και (μέτα-) θεωρητικό και κριτικό αναστοχασμό.

Αυτό που λείπει κυρίως, κατά τη γνώμη μου, είναι η εμπλοκή της φυσικής και σωματικής εμπειρίας, η οποία από μια ρεαλιστική και φαινομενολογική οπτική, είναι ένα σημαντικό κομμάτι της αισθητικής εμπειρίας. Σχεδόν όλες οι έρευνες για την εκτίμηση της τέχνης, καταλήγουν ότι η διαδραστικότητα, η εφαρμογή και το παιχνίδι είναι σημαντικοί παράγοντες που ενισχύουν το κίνητρο έτσι ώστε να ξεπεραστεί ο αρχικός σκεπτικισμός και τα «άβολα» συναισθήματα, κυρίως όσων δεν έχουν προηγούμενη εξοικείωση με την τέχνη. Επίσης οι σύγχρονοι καλλιτέχνες συχνά δουλεύουν συνειδητά με τη φυσική εμπλοκή του κοινού, προσπαθώντας να αποφύγουν σταθερές ερμηνείες, προς όφελος πολλαπλών αντιλήψεων και προσεγγίσεων.

Παραδείγματα τέτοιων προσεγγίσεων μπορεί να είναι τα παιχνίδια ρόλων, το να φοράς διαφορετικά είδη γυαλιών, έτσι ώστε να βλέπεις τα πράγματα διαφορετικά, οι συνεντεύξεις με το έργο τέχνης σαν να ήταν «άτομο» κ.λ.π.

5. Σκέψεις σχετικά με τις μαθησιακές διαδικασίες και τελικές υποθέσεις.

Η τελευταία μου ερώτηση σχετικά με την μεθοδολογία του ARTiT αφορά στο τι φέρνουν πίσω στο σπίτι οι εκπαιδευόμενοι μετά την εκπαίδευση. Εδώ νομίζω ότι η έμφαση δίνεται στο θέμα του «αναστοχασμού» και του πιθανού «μετασχηματισμού». Όμως, όπως γνωρίζουμε, για να έχει διάρκεια ο αναστοχασμός και ο μετασχηματισμός χρειάζονται επανάληψη και φυσικό «ρίζωμα» την καθημερινή ζωή των εκπαιδευόμενων.

Ένας απλός τρόπος να γίνει αυτό θα ήταν να παραχθεί κάποιου είδους φυσική μνήμη της εμπειρίας – είτε με τη μορφή παραγωγής μικρών έργων είτε με τη μορφή οπτικών, ακουστικών, γραπτών καταγραφών της. Θα μπορούσαν οι εκπαιδευόμενοι να έχουν στο σπίτι τους, μια φωτογραφία, μια αφίσα, ένα αντικείμενο που θα τους θυμίζει το έργο τέχνης και τη μαθησιακή τους εμπειρία;

Κλείνοντας, συμπληρωματικά με την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, η οποία είναι πολύ καλά αναπτυγμένη στη μεθοδολογία του ARTiT, θα πρότεινα να γίνει περισσότερη επεξεργασία στις δυνατότητες μάθησης που μπορεί να προσφέρει η αισθητική εμπειρία τόσο με και μέσω των έργων τέχνης.

Σας ευχαριστώ πολύ που με δεχτήκατε εδώ στην Αθήνα και θα παρακολουθώ την εξέλιξη του προγράμματος ARTiT και στο μέλλον.

Συμπεράσματα από τη Συνδιάσκεψη, Αλέξης Κόκκος, ΕΕΕΕ

Μέσα από τις παρουσιάσεις που έγιναν στη Συνδιάσκεψη, καθώς και μέσα από το διάλογο που ακολούθησε με τους συμμετέχοντες, προέκυψαν ορισμένα βασικά συμπεράσματα.

- Είναι διάχυτη η αίσθηση ότι η μέθοδος του ARTiT μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά σε μία ευρύτατη ποικιλία φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως είναι οι επιχειρήσεις, τα πανεπιστήμια, τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και τα λαϊκά σχολεία, οι οργανισμοί επαγγελματικής κατάρτισης, οι φορείς αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού, τα μουσεία κ.ά. Επίσης, η μέθοδος μπορεί να εφαρμόζεται σε όλα ανεξαιρέτως τα διδακτικά αντικείμενα.
- Η μέθοδος προσφέρεται ιδιαίτερα για την ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης, όπως έδειξε και η μελέτη αξιολόγησης του ARTiT.
- Κάθε εκπαιδευτής ενηλίκων μπορεί να εφαρμόζει τη μέθοδο, χωρίς να χρειάζεται να έχει ειδικές γνώσεις επάνω στην τέχνη. Το ζητούμενο σε αυτή τη διαδικασία δεν είναι να μάθουμε τα τεχνικά και ιστορικά στοιχεία των έργων. Είναι να βρούμε, με τη δική μας σκέψη και φαντασία, το νόημα των έργων, και να το αξιοποιούμε για να εμπλουτίσουμε τις ιδέες μας επάνω σε διάφορα θέματα που μελετούμε μέσα στις εκπαιδευτικές αίθουσες.
- Για να εφαρμοστεί η μέθοδος με επιτυχία, είναι σημαντικό να απευθύνεται με τρόπο ιδιαίτερα φιλικό στους εκπαιδευομένους που δεν είναι εξοικειωμένοι με την τέχνη. Για να επιτυγχάνεται αυτό, είναι σκόπιμο να γίνεται επεξεργασία έργων τέχνης τα οποία αντιστοιχούν στις αντιληπτικές τους δυνατότητες. Έτσι, για παράδειγμα, δεν χρειάζεται να χρησιμοποιούνται έργα με αφηρημένο νόημα. Μπορεί να επιλέγονται έργα με αναπαραστατικό (representational) χαρακτήρα, και μάλιστα έργα που γνωρίζουν ήδη οι συμμετέχοντες (λαϊκή μουσική, μπαλάντες, γνωστά ποιήματα και διηγήματα, κινηματογραφικές ταινίες κ.ά.).
- Από την άλλη, χρειάζεται να χρησιμοποιούνται έργα τέχνης, η επαφή με τα οποία αναπτύσσει την κριτική και δημιουργική σκέψη. Για αυτό είναι σκόπιμο να αποφεύγονται έργα που έχουν απλοϊκά μηνύματα, στερεότυπα, κλισέ, ωραιοποιημένες καταστάσεις.
- Είναι πολύ σημαντική η ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων στη διάρκεια της εφαρμογής της μεθόδου ARTiT. Αυτό επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους: Τους προτείνονται διάφορα έργα τέχνης και εκείνοι διαλέγουν αυτό που προτιμούν ή τους προτείνονται πηγές εύρεσης των έργων (διαδίκτυο, Μουσεία, Πινακοθήκες, ποιητικές ή μουσικές συλλογές κ.ά.) και εκείνοι αναζητούν τα έργα που τους αρέσουν.
- Επίσης, είναι σημαντικό η συμμετοχή των εκπαιδευομένων να μη περιορίζεται μόνο στην παρατήρηση/ επεξεργασία έργων τέχνης, αλλά και στην ενεργητική δράση τους μετά το τέλος της παρατήρησης. Για παράδειγμα, μετά την ανάλυση ενός ποιήματος μπορεί να γράψουν οι ίδιοι τα δικά τους ποιήματα επάνω στο θέμα, να τα ανταλλάξουν, να τα συζητήσουν και να αντλήσουν νοήματα από αυτή τη διεργασία. Ή, ακόμα, μπορεί να τους ζητηθεί να διαλέξουν έναν πίνακα ζωγραφικής, μέσα σε μια Πινακοθήκη, και να φωτογραφηθούν δίπλα του. Επιστρέφοντας στην εκπαιδευτική αίθουσα, θα συζητήσουν γιατί επέλεξαν «τον δικό τους» πίνακα, ποιο νόημα αντλούν από αυτόν, πώς αισθάνονται και ποιες ιδέες προκύπτουν.
- Τέλος, είναι σημαντικό να διαμορφωθούν στρατηγικές, οι οποίες να αποβλέπουν στην εδραίωση της μεθοδολογίας του ARTiT μέσα στους εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Αυτό μπορεί να γίνεται

με: α) τη διοργάνωση συνδιασκέψεων, β) τη διοργάνωση σεμιναρίων ή workshops εκπαίδευσης εκπαιδευτών, γ) την ενεργοποίηση ιστοσελίδων, δ) τη δικτύωση μεταξύ εκπαιδευτικών οργανισμών, πολιτιστικών και κοινωνικών φορέων, ε) τη δημιουργία εκτεταμένων αρχείων που να περιέχουν, ανά διδακτικό αντικείμενο, κριτικές ερωτήσεις επάνω σε διάφορα θέματα, καθώς και προτάσεις για τη διασύνδεση της επεξεργασίας συγκεκριμένων έργων τέχνης με αυτές τις ερωτήσεις, στ) την ενθάρρυνση των εκπαιδευτών (και την τροφοδότησή τους με κατάλληλες πηγές), ώστε να αυτομορφώνονται σε σχέση με τη χρήση της μεθόδου, ζ) τη διάδοση καλών πρακτικών, καθώς και των αποτελεσμάτων της εφαρμογής της μεθόδου.

Επιπλέον, θα πρέπει να γίνει εκτεταμένη συζήτηση με τους οργανισμούς εκπαίδευσης ενηλίκων, ώστε να βρεθούν τρόποι που θα επιτρέπουν την ένταξη της μεθόδου του ARTiT σαν ένα οργανικό και αναπόσπαστο τμήμα της εκπαιδευτικής στρατηγικής του κάθε οργανισμού. find ways to allow the integration of ARTiT method as another useful part of their educational strategy.

Επόμενα βήματα

Η ομάδα του ARTiT πιστεύει ότι το πρόγραμμα ήταν ένα πρώτο βήμα στη διερεύνηση των τεράστιων δυνατοτήτων που μπορεί να προσφέρει η τέχνη στην εκπαίδευση ενηλίκων.

Θα συνεχίσουμε να εργαζόμαστε σε αυτή την κατεύθυνση και προσκαλούμε όλους εσάς να συνεισφέρετε με όποιο ουσιαστικό τρόπο πιστεύετε. Κάποια παραδείγματα για μελλοντική συνεργασία:

- Μπορείτε να σχεδιάσετε και εφαρμόσετε μια διδακτική ενότητα ARTiT στο χώρο εργασίας σας. Σε αυτή την περίπτωση είμαστε έτοιμοι να σας προσφέρουμε όποια βοήθεια χρειαστείτε. Γι αυτό παρακαλώ μη διστάσετε να επικοινωνήσετε μαζί μας.
- Αν θέλετε να προτείνετε κάποιο ενδιαφέρον έργο τέχνης που θα εμπλουτίσει το αρχείο του ARTiT, στείλτε μας στοιχεία.
- Αν θα θέλατε να διοργανώσετε ένα σεμινάριο εκπαίδευσης εκπαιδευτών στην χρήση της μεθοδολογίας του ARTiT, θα είμαστε ευτυχείς να το διοργανώσουμε για σας και τους συναδέλφους σας. Μπορείτε να επικοινωνείτε μαζί μας στο adulteduc2@gmail.com

ΕΤΑΙΡΟΙ

Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων (GR)
www.adulteduc.gr

Roskilde University (DK)
www.ruc.dk

VUCFYN (DK)
www.vucfyn.dk

University of Pitești (RO)
www.upit.ro

**ARBETARNAS
BILDNINGSFÖRBUND**

ABF (SE)
www.abf.se

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (GR)
www.eap.gr